Ruokaosasto/Markkinayksikkö VN/1175/2023

*Valtiovarainvaliokunnan* ***maatalousjaosto***
*Eduskunta*

**Viite** Maatalousjaosto 25.10 klo 10.30 /HE 41/2023 vp / Lausuntopyyntö

**Teema** Momentit 30.20.46 ja 30.20.47 Ruokaketjun kehittäminen ml. käynnissä olevat ohjelmat sekä luonnontuotealan edistäminen

### *1) Momentti 30.20.47: ruokaketjun kehittäminen (siirtomääräraha 3 v)*

Talousarvioesityksessä momentille esitetään myönnettäväksi 6 587 000 euroa. Määrärahaa käytetään elintarvikemarkkinatoimien ja ruokapoliittisen selonteon tavoitteita tukevien kansallisten tai kansainvälisten toimenpiteiden rahoittamiseen. Määrärahalla tuetaan lisäksi luomualan ja lähiruoan kehittämisohjelmien mukaisia toimenpiteitä sekä luonnontuotealan kehittämistä. Lisäksi määrärahalla tuetaan ruokaketjun ja maatalouden markkinoita koskevia kehittämis- ja kokeiluhankkeita uusien innovaatioiden kehittämiseksi. Määrärahalla tuetaan myös hallitusohjelman tavoitteita mm. kasvuohjelman ja ruoantuotannon strategian valmistelussa ja toimeenpanossa sekä elintarvikesektorin kauppataseen parantamisessa mm. viennin edellytyksiä vahvistamalla. Kasvuohjelman ja ruoantuotannon strategian valmisteluun ollaan nimeämässä ohjausryhmä, jonka työ pääsee piakkoin käyntiin ja työn kuluessa selviää, mihin rahaa halutaan käyttää.

Määrärahalla voidaan rahoittaa hankkeita, kilpailutettuja hankintoja tai suorahankintoja sekä kulutusmenoja, kuten palkkoja, palkkioita, selvityksiä, messuja ja seminaareja. Ruokavirasto vastaa hankeavustusten hausta, maksatuksista ja valvonnoista. Hankkeet myönnetään erityisavustuksina.

Määrärahan toimenpitein pyritään vaikuttamaan ruokasektorin toimintaympäristöön ja kehittymisedellytyksiin, ja tätä kautta parantamaan koko ruokajärjestelmän kestävyyttä sekä toiminta- ja kilpailukykyä.

***Luonnontuoteala***

Arktiset Aromit ry toteuttaa eduskunnan vuoden 2022 budjetin määrärahalisäyksellä ajalla 10/2023 – 10/2025 *Luonnosta kestävästi ja vastuullisesti III* -nimistä hanketta. Hankkeen tavoitteena on parantaa luonnontuotealan toimintaympäristöä ja -edellytyksiä, edistää vientiä, matkailua ja kansainvälistä yhteistyötä, kannustaa luonnontuotteiden talteenottoon ja käyttöön, lisätä tietoisuutta luonnon ja luonnontuotteiden tarjoamista terveys- ja hyvinvointivaikutuksista sekä lisätä toimialarajapinnat ylittävää yhteistyötä. Hankkeen valtionavustus on suuruudeltaan 200 000 euroa.

Pro Pakuri ry toteuttaa vuoden 2022 budjetin eduskunnan määrärahalisäyksellä ajanjaksolla 05/2022-08/2024 *Suomalaisten pakurikääpä- ja muiden erikoissienituotteiden taloudellisen potentiaalin edistäminen* -nimistä hanketta. Hankkeen tavoitteena on kasvattaa pakurin viljely- ja viljelijämäärää sekä kehittää pakuriviennin edellytyksiä muun muassa tuottamalla opasaineistoa, kouluttamalla metsänomistajia ja tiedottamalla alan tutkimustuloksista. Hankkeen valtionavustus on suuruudeltaan 100 000 euroa.

Luonnontuotealan valtakunnallista työtä koordinoidaan ajalla 11/2021-11/2024 maa- ja metsätalousministeriön rahoittamassa *Lähiruokaa, luomua ja luonnontuotteita – Ruokasektorin koordinaatiohankkeessa.* Se kokoaa yhteen luonnontuotealan sekä luomu- ja lähiruokasektorin ja nivoo ne yhteen muun ruokasektorin kehittämisen kanssa.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnoiman EU-osarahoitteisen maaseudun kehittämisohjelman ja 2023-27 toimeenpantavan CAP-suunnitelman yritys- ja hanketuet antavat merkittäviä mahdollisuuksia myös luonnontuotealan kehittämiselle. Ne mahdollistavat erilaisia tiedotus- ja yhteistyöhankkeita sekä mikro- ja pienyritysten yritys- ja yritysryhmäkohtaisia kehittämistoimia.

Luomuluonnontuotteet ovat tärkeä osa luonnontuotesektoriamme. Maa- ja metsätalousministeriö on rahoittanut Metsäkeskuksen metsään.fi -järjestelmän kehittämistä sellaiseksi, että metsänomistajat voivat ilmoittaa luomualueitaan sen kautta. Maa- ja metsätalousministeriö on myös asettanut luomuohjelman toimeenpanon tueksi luomukeruualueen kasvattamisen työryhmän, joka etsii keinoja luomukeruualueiden lisäämiseksi.

***Luomuala***

Maa- ja metsätalousministeriö julkaisi vuonna 2021 päivitetyn Luomu 2.0 –kehittämisohjelman ja siihen liittyvän toimialan toimijoiden yhteistyössä valmisteleman toimeenpanosuunnitelman vuonna 2023. Luomuohjelman tavoitteena on muun muassa lisätä luomutuotantoa ja –kysyntää ml. ammattikeittiöt, vientiä ja tuotteiden valikoimaa, nostaa jalostusastetta ja kehittää luomualan osaamista, lainsäädäntöä ja valvontaa. Lisäksi tavoitellaan luomuvesiviljelyn käynnistämistä ja luomukeruutuotannon lisäämistä.

EU:n maatalouspolitiikan uudistuksessa ja EU:n Pellolta pöytään -strategiassa ympäristö- ja ilmastoasiat ovat keskiössä. Luomutuotannon periaatteet sopivat hyvin yhteen ympäristö- ja ilmastotoimien kanssa. Pellolta pöytään –strategian tavoitteena on nostaa EU:n luomutuotanto 25 %:iin viljelyalasta vuoteen 2030 mennessä. Euroopan komissio julkaisi vuonna 2021 luonnonmukaista tuotantoa koskevan toimintasuunnitelman, joka perustuu Euroopan Vihreän kehityksen ohjelmaan, Biodiversiteetti -strategiaan ja Pellolta pöytään -strategiaan.

Maa- ja metsätalousministeriö rahoittaa mm.  Luomutetaan ruokapalvelut -hanketta (LuRu), joka edistää ruokapalveluiden luomun käyttöä mm. lisäämällä vuoropuhelua ja ymmärrystä luomutuotteista ja ammattikeittiöiden tarpeista luomutuottajien, tukkujen ja ruokapalveluiden välillä, ja auttamalla ruokapalveluita löytämään ruokalistalle uusia kotimaisia luomutuotteita. Ohjelmassa mukana oleville ruokapalveluille laaditaan "luomuistettu" esimerkkiruokalista ja toimenpiteet luomun käytön lisäämiselle. Kokemusten pohjalta laaditaan malli kaikille ruokapalveluille luomun käytön lisäämiseksi.

Vuoden 2024 momentin määrärahaa voidaan käyttää luomuohjelman tavoitteiden ja toimenpidesuunnitelman esitysten eteenpäin viemiseen.

***Luomuinstituutti***

Luomuinstituutin rahoitus sisältyy Luonnonvarakeskuksen toimintamenot -momentille 30.01.05.

***Lähiruoka***

Lähiruokaohjelman päivitys julkaistiin keväällä 2021. Ohjelman tavoitteena on lisätä ja monipuolistaa lähiruoan tuotantoa ja valikoimia, lisätä sen käyttöä ammattikeittiöissä, kehittää lainsäädäntöä, neuvontaa ja tutkimusta ja lisätä toimijoiden yhteistyötä ja ruuan arvostusta.

Lähiruokaohjelman toteuttamiseen ei ole käytettävissä erillismäärärahaa, vaan ohjelmaa toteutetaan erityisesti maaseutuohjelman alueellisin varoin. Momentilta rahoitetaan erityisesti ohjelmaa tukevia, ja kaikkien toimijoiden käytössä olevia lähiruuan tilastoja, selvityksiä, tiedottamista jne. Tällä hetkellä on käynnissä myös Luonnonvarakeskuksen yhdessä VTT:n kanssa toteuttama projekti, jossa valmistellaan elintarvikealan pk-yrityksille niiden riskien- ja jatkuvuudenhallintaan liittyvää opasaineistoa.

**Luomu- ja lähiruoka, julkiset hankinnat ja ruokapalveluiden vastuullisuus**

Valtioneuvosto hyväksyi vuonna 2020 periaatepäätöksen valtioneuvoston yhteisestä julkisten hankintojen strategiasta. Strategian yhtenä tavoitteena on lisätä vastuullisesti ja kestävästi tuotettujen raaka-aineiden ja ruokapalvelujen käyttöä julkisissa ruokahankinnoissa. Julkisten ruokahankintojen tulee noudattaa kokonaiskestävyyden periaatteita, kuten hyviä viljelymenetelmiä, eläinten hyvinvointia, ja elintarviketurvallisuutta, tukien samalla hyvää ravitsemusta ja terveyttä. Hankinnoissa on kiinnitettävä huomiota erityisesti kotimaisten raaka-aineiden käyttöön ruokapalveluissa. Linjauksessa kannustetaan lisäämään lähi- ja luomuruuan sekä kasvisten ja kalan osuutta julkisissa elintarvikehankinnoissa.

Periaatepäätöksen toimeenpanoon liittyen Motiva on päivittänyt maa- ja metsätalousministeriön toimeksiannosta oppaan vastuullisista elintarvikehankinnoista vuonna 2023. Päivitetty opas ottaa aikaisempaa laajemmin huomioon luonnon monimuotoisuuden huomioimisen elintarvikehankinnoissa. Oppaan hankintakriteerit ja laatuvaatimukset antavat konkreettisia keinoja suosia vastuullisesti ja kestävästi tuotettuja elintarvikkeita ja edesauttavat myös lähellä tuotetun vaihtoehdon valituksi tulemista.

Maa- ja metsätalousministeriön johdolla on lisäksi laadittu vuonna 2021 opas vastuullisten ruokapalveluiden hankintaan. Verkko-opas neuvoo, miten ruokapalvelua kehitetään vastuulliseksi, laadukkaaksi ja vastaamaan sille asetettuja vaatimuksia. Lisäksi opas tuo esille, miten ruokapalvelut ja niissä tarjottu ruoka edistävät kuntastrategian ja kestävyys- ja ravitsemustavoitteiden toteutumista. Opas on suunnattu päättäjille ja julkisten ruokapalveluiden järjestäjille, hankinnasta vastaaville ja kehittäjille.

**Ruoka Akatemia**

Työtehoseura toteuttaa eduskunnan määrärahalisäyksellä ajanjaksolla 08/2023 – 11/2025 *Ruoka Akatemia* -nimistä hanketta. Ruoka Akatemian tavoitteena on lisätä suomalaisten päättäjien ja vaikuttajien ymmärrystä suomalaisesta ruokajärjestelmästä sekä luoda uudenlaista vuorovaikutusta ja verkostoitumista. Ruoka Akatemia nostaa esille monipuolisesti, eri näkökulmat huomioiden ruokajärjestelmän faktoja ja tulevaisuuden näkymiä − aina alkutuotannosta kuluttajalle saakka. Akatemia-konseptiin kuuluu seminaaripäivä, aamiaistilaisuus sekä kahden päivän kenttäjakso, jossa tutustutaan ruokaketjun eri toimijoiden toimintaan. Hankkeen valtionavustus on suuruudeltaan 150 000 euroa.

**Vuoden 2023 määrärahalisäysten käyttö**

Vuoden 2023 budjettiin sisältyi kolme hallitusohjelmalisäystä. Ohessa alla tiivis kuvaus lisäysten käytöstä:

- Elintarvikevienti (HO 2019). Määräraha on ohjattu Business Finlandin hallinnoimaan Food from Finland –ohjelman toteuttamiseen.
- Markkinatoimenpiteet, julkiset hankinnat, nimisuojatuotteet, brändityö (HO 2019). Määrärahaa on käytetty erityisesti hankintalähettilään ja periaatepäätöksen mukaiseen työhön ml. oppaiden valmistelu, koulutus-, ja muita tilaisuuksia (webinaareina) sekä viestintää vastuullisista elintarvikkeista.
- Ravitsemus, kouluruoka (HO 2019). Määrärahaa on käytetty mm. palkkaamalla maa- ja metsätalousministeriöön määräaikainen kouluruokakoordinaattori laatimaan ja toimeenpanemaan kouluruuan kehittämisohjelmaa.

**Vuosi 2024**

Vuoden 2024 budjettiin sisältyy hallitusohjelmalisäys (HO 2023) elintarvikemarkkinatoimista (4,0 milj. euroa), joita ovat mm. maataloustuotteiden kustannusindeksien tilastoinnin parantaminen, hintatilastoinnin kehittäminen, markkinoiden analysoinnin kehittäminen, ruokapaneelin perustamisen arviointi sekä elintarvikeviennin edistäminen.

Momentilta rahoitetaan lisäksi hallitusohjelman mukaista kasvuohjelmaa, jolla tavoitellaan ruokajärjestelmän kestävyyttä, kannattavuutta ja kilpailukykyä, sekä ruoantuotannon pitkän aikavälin strategian valmisteluun liittyviä tehtäviä.

Ruokavirasto käynnistää vuonna 2024 hankehaun, jossa huomioidaan hallitusohjelman linjaukset mm. kasviproteiinin ja elintarvikeviennin lisäämiseksi ja kasvuohjelman toimeenpanemiseksi. Tavoitteena on rahoittaa vuonna 2024 käynnistyviä monivuotisia hankkeita, joihin vuosina 2024-2026 tullaan sitomaan momentille osoitettavia määrärahoja.

### *2) Momentti 30.20.46: EU-rahoitteinen ruokaketjun kehittäminen (siirtomääräraha 3 v)*

Talousarvioesityksessä momentille esitetään myönnettäväksi 11 005 000 euroa. Määrärahaa käytetään maataloustuotteiden tiedotukseen ja menekinedistämiseen (EU N:o 1144/2014), mehiläishoitoalan toimenpiteistä aiheutuviin menoihin (EU N:o 2021/2115), hedelmä- ja vihannestuottajaorganisaatioiden toimintaohjelmien menojen maksamiseen (EU N:o 2021/2115), koulujakelujärjestelmästä aiheutuviin menoihin sekä koulujakelujärjestelmän liitännäis- ja tiedotustoimenpiteisiin ja niihin liittyviin kulutusmenoihin (EU N:o 1308/2013).

**Menekinedistäminen ja tiedottaminen sisämarkkinoilla ja yhteisön ulkopuolella (EU 1144/2014)**

Menekinedistämiseen sisämarkkinoilla ja yhteisön ulkopuolella -ohjelmiin esitetään myönnettäväksi 2 200 000 euroa, josta EU-osuus on 100 %.

Ohjelmien tavoitteena on parantaa unionin maataloustuotteiden kilpailukykyä, lisätä tietoisuutta unionin maataloustuotteiden hyvistä ominaisuuksista ja käytettävien tuotantomenetelmien unionissa sovellettavista tiukoista normeista, lisätä unionin maataloustuotteiden ja tiettyjen elintarvikkeiden kulutusta, nostaa unionin maataloustuotteiden ja tiettyjen elintarvikkeiden profiilia sekä unionissa että sen ulkopuolella, lisätä tietoisuutta unionin laatujärjestelmistä ja tehostaa niiden tunnustamista ja lisätä markkinaosuuksia erityisesti niillä kolmansien maiden markkinoilla, joilla on suurimmat kasvumahdollisuudet.

Suomessa tällä hetkellä käynnissä kaksi ohjelmaa: ProLuomulla yksi (2022-2024) ja Ruokatieto ry:llä yksi (2021-2024). Keskustelua EU-tasolla on käyty lihan ja maidon poistamisesta tuottavista tuotteista, vaikka itse tämän alan reformi ei ole lähtenyt liikkeelle EU-tasolla.

**Mehiläishoitoalan toimenpiteet (EU 2021/2115)**

Mehiläishoitoalan toimenpiteiseen esitetään myönnettäväksi 400 000 euroa, josta EU-rahoitusosuus on 50 % ja kansallinen rahoitusosuus on 50 %.

Mehiläishoitotuki on osa Suomen yhteisen maatalouspolitiikan strategiasuunnitelmaa 2023-2027 (YMP-suunnitelma). Mehiläishoitotuen tavoitteena on tukea mehiläishoitajia, mehiläistuotteiden laatua ja markkinoita. Tuki on Suomessa tarkoitettu mehiläishoitoalaa kehittäville hankkeille, joissa toteutetaan YMP-suunnitelmassa kuvattuja tavoitteita ja toimenpiteitä.

**Tuottajaorganisaatioiden toimintaohjelmat (EU 2021/2115)**

Tuottajaorganisaatioiden toimintaohjelmien toimiin esitetään myönnettäväksi 4 000 000 euroa, josta EU-rahoitusosuus on 100 %.

Tuottajaorganisaatio on tietyn maataloustuotteen tuottajien omasta aloitteestaan perustama yhteenliittymä. Tuki on tarkoitettu ainoastaan hedelmä- ja vihannesalan tuottajaorganisaatioille. Tuottajaorganisaatio toteuttaa jäsentensä maataloustuotteiden tuotantoon liittyviä tavoitteita. Tavoitteena voi olla auttaa jäseniä tuotannon suunnittelussa, markkinoinnissa tai viljelymenetelmien kehittämisessä. Tuottajaorganisaatiojärjestelmän tavoitteena on vahvistaa tuottajien asemaa markkinoilla.

**Koulujakelujärjestelmä (EU 1308/2013)**

Koulujakelujärjestelmään esitetään myönnettäväksi 4 405 000 euroa, josta koulujakelujärjestelmään 4 110 000 euroa ja koulujakelujärjestelmän liitännäis- ja tiedotustoimenpiteisiin 295 000 euroa. Koulujakelujärjestelmän liitännäis- ja tiedotustoimenpiteisiin ja niiden kulutusmenoihin liittyvät arvonlisäverokustannukset, joita EU ei korvaa, on otettu huomioon momentilla 30.01.29. Esityksessä on huomioitu Suomen koulujakelujärjestelmän koulumaito-osuuden pieneminen.

Koulujakelujärjestelmän tavoitteena on lasten ja nuorten terveellisten ruokailutottumusten edistäminen. Koulumaito- ja kouluhedelmätuki on tarkoitettu päivähoidossa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa oleville lapsille.